

Platelių miestelio vaizdai

(Atkelta iš 9 p.)

dinga, šykšti moteris ir valstiečiai jos nemėję, priešingai negu jos vyrą Aleksandrą.

Aleksandras rūpindavosi šeima, bet mėgdavo ir kitas moteris – nuolat mergindavo kelias gražias valstietes, su kai kuriomis buvo susilaukęs net vaikų. Tokioms valstietėms jis duodavo po ūkj, o su tomis moterimis susilauktus vaikus išmoksindavo, o kitiems dvare duodavo darbo. Na o merginas, su kuriomis jis susilauk-

davo vaikų, išleisdavo už pasiturinčių vyrų. Grafas Aleksandras ir jo santuokiniai vaikai (sūnūs Bagdonas Gabrielius, Liudvikas, Marija, anksti miręs Aleksandras Kazimiras Lui) nebuvo labai mokyti. Jiems grafiui samdydavo prancūzes aukles, mokytojus. Vaikus jie mokydavo tik namuose. Išmokė prancūzų, lenkų, rusų kalbų, vaikai buvo praėję visą gimnazijos kursą.

Grafo Aleksandro Šuazelio vaikų mokytoja buvo Rutkauska.¹⁷, mokyta, sena moteris. Grafas Šuazelis ją ir nukaršino. Mirė mokytoja Platelių dvare. Palaidota Platelių šventoriuje. Dėkingas grafas jai ant kapo pastatė paminklą iš akmens¹⁸.

Dvaras turėjo ūkių inventorių. Juose buvo surašytos visų žmonių pareigos. Lažininkai žinojo savo pareigas ir jas vykdė. Dvaras nereikalavdavo dirbti daugiau, negu būdavo nustatyta. Dvare nebuvo kalėjimo, daboklės. Vaitas nusikaltusius bausdavo rykštėmis. Platelių dvaras turėjo bravorą, dvi oranžerijas. Buvo samdomi komisoriai, girininkas, eigulys, liokajus, auklės, vaikų mokytojos, kambarinės, virėjos, kasininkai, advokatai, medžioklės vadovas, kalviai, staliai, gydytojas. Tarnautojams už darbą gyvenimui buvo suteikiami ūkiai.

XIX a. pabaigoje grafas Šuazelis turėjo savo gydytoją. Tai buvo felčeris Bružas. Jis gydyti pradėjo sugrįžęs iš tarnybos armijoje. Iš pradžių nekoks buvo gydytojas, tačiau vėliau, kai praktikos įgijo, neblogai gydė¹⁹.

Grafas Aleksandras Šuazelis nemėgdavo dvaro pramogų, buvo taupus, labai išmintingas, nevartodavo alkoholinių gėrimų. Puotų nei pats keldavo, nei į kitur rengiamas vaišes mėgdavo važinėti.²⁰

Jis atgavo Platelių dvarą, kurį tėvas dėl savo išlaidumo buvo priverstas užstatyti. Aleksandras išmokėjo tėvo skolas. Jo valdymo metais valstiečių gyvenimas dvare gerokai palengvėjo.

Grafas Šuazelis buvo pamaldus žmogus. Jei jam sėkmadienį kur nors reikėdavo išvažiuoti, būtinai pirmiausia nueidavo į bažnyčią pirmųjų Mišių išklausti, o tada tik į kelionę išvažiuodavo. Ypač religingas buvo jo sūnus Liudvikas, kuris vėliau Platelius valdė. Grafiui ant Platelių bažnyčios zakristijos viršaus turėjo suolą. Čia sėdėdavo ir kiti aukštieji dvariškiai. Langai buvo pusiauveriniai, į bažnyčios vidų atidaromi.²¹

A. Šuazelis turėjo gražų žirgyną. Tuo metu dvaro arklininku dirbo Sabaliauskas. Plateliškiai, norėdami pagerinti savo arklių veislę, galėdavo vesti kumeles prie dvare auginamų eržilų. Taip plateliškiai prisiaugino gražių arklių.²²

Aleksandras Šuazelis labai brangindavo, gerai prižiūrėdavo dvarui priklausiusius miškus ir niekam jų neparduodavo.²³ Jis miškais rūpindavosi daugiau negu gyvuliais. Sakydavo: gyvulį per kelis metus galima užauginti, o medį reikia visą amžių auginti. Sau priklaus-

sančiuose miškuose tik sausuoles, išvartas kirsdavo. Net dvaro reikalams statybai ar remontui savo miške medžių nekirsdavo, o juos pirkdavo iš kitų dvarų. Pvz., 1816 m. Bebrunge pastatyto dvaro malūno didžioji rato ašis 1891 m. nulūžo. Tuo metu malūną nuomojo Maušas. Bražinskas buvo pasiūstas į Paminijį nupirkti ažuolą malūno didžiojo rato remontui.²⁴ Nebrangiai už jį sumokėjo. Už tai, kad parvežė, Bražinskui atiteko ta ažuolo medienos dalis, kurios remontuojant ratą nepanaudojo. Volas jam taip pat atiteko – už jį nieko nemokėjo.

Kartą grafas Šuazelis su Laučiumi išjojo į Plokštinę. Čia jis pamatė bekrypstančią eglaitę. Įsakė Laučiui surasti baslį, įsmeigti ir prie jo eglaitę pririšti.

Grafas Aleksandras dvare turėjo didelį, gerą medelyną, iš kurio vaismedžius žmonės į kelis valsčius veždavo. Tuo metu aplinkui gyvenę ūkininkai, nusipirkę iš grafo medelyno sodinukų, prisiaugino gražių sodų, įprato apie sodybas medelius sodinti.

Darbai dvaro sode buvo samdomi bernai. Jie, išmokę į akis skiepyti vaismedžius, to darbo ir kitus išmokydavo. Platelių apylinkėje kartais būdavo įskiepijami net pievose augę vaismedžiai. buvo Tuo metu iš miškų, pievų „laukinius“ vaismedžius nešdavo į sodybas, čia juos sodindavo, suformuodavo sodus ir skiepydavo medelius.²⁵

Grafas domėjosi Platelių apylinkės praeitimi, rinko archeologinius eksponatus, kaupdavo juos muziejėlyje, kurio vertybės kaizerinės Vokietijos okupacijos metais nežinia kur dingo.²⁶

Grafas labai gerai tvarkydavo svaro dvaro reikalus. Jis 1850 m. pastatė svirną, keletą kitų ūkinių pastatų, senus pastatus nuolat remontuodavo. Tuo laiku labai gerai būdavo prižiūrimas dvaro parkas ir visa dvaro sodyba.

1885 m. grafas Aleksandras Šuazelis iš Lukausko Plateliuose, Žemaičių Kalvarijos gatvėje, nupirko nuskurusį ūkį ir ten pastatė naujus trobesius. 1890 m. šiam ūkiui jau priklausė 25 ha dirbamos žemės. Ūkio gyventojas galėjo naudotis miestelio bendromis ganyklomis. 1890 m. minėtą ūkį pradėjo nuomoti bežemis bajoras Karolis Prialgauskis, kuris Plateliuose paštą vežiodavo. Metinė nuoma buvo 100 caro rublių, 4 rubliai žemės mokesčio, 3 kūbinius metrus (ašį) malkų į dvarą parvežė, iš Plokštinės miško, tiesiu keliu per Platelių ežerą užšalus, ir 2 kartus savo arkliais nuvažiavus į Imbarės palivarką po vežimą šieno parvežti. Pusę piniginių nuomos metų pradžioje reikėdavo įmokėti, o likusią piniginių nuomą – metų pabaigoje. Nuomininkas smulkiu namo remontu pats turėdavo rūpintis, o kitą remontą dvaras atlikdavo. Grafas nieko nebuvo į teisumą padavęs už nuomos nesumokėjimą. Už nuomos nemokėjimą ir iš ūkio nieko nebuvo išvaręs. Kam trūko

piniginės nuomos, galėjo atsiskaityti važiuodam. grafas Aleksandras Šuazelis mirė, jo žmona pakėlė nuomą už ūkius.²⁷

Aleksandras nebuvo didelis medžioklės mėgėjas. Jis su kitais dvarininkais neruošdavo medžioklių. Su savo dvariškiais išvažiuodavo tik trumpai pamedžioti.²⁸

Iš apylinkės gyventojų jis nerinkdavo mokesčių už žvejybą dvaro ežeruose, upėse – žmonėms leisdavo laisvai sau žuvį meškerioti su blizgėmis tiek vasarą, tiek žiemą, taip pat ir vėžius gaudyti, miškuose grybauti, uogauti, riešutauti, kurui šakas rinkti.²⁹

Bukantėje (dabar – Plungės r.) gyvenęs Andrijauskis buvo artimas Platelių dvaro grafo Aleksandro Šuazelio žmogus. Jis važinėdavo, tvarkydavo įvairius dvaro reikalus.

Plateliškis Vaškys³⁰ buvo Platelių dvaro virėjas (kukorius). Kai Platelių grafas A. Šuazelis važiuodavo į Prancūziją, savo virėją veždavosi kartu. Senatvėje Vaškys apsigyveno iš Platelių dvaro gautame ūkyje Žvirblaičių kaime. Net ir po to, kai atvažiuodavo daugiau svečių, grafas Aleksandras siūsdavo Andriejauskį ar kitus dvariškius, kad šie parvežti į dvarą buvusį kukorių Vaškį.³¹

Grafas A. Šuazelis turėjo dvaro durininką, kuris grafams laukines duris atidarydavo ir uždarydavo. Dvare buvo įprasta, kad grafai patys durų neuždarinėja. Kai grafas Aleksandras nuvažiuodavo pas kitus žmones, eidamas į kambarį, palikdavo neuždarytas duris.

Grafas Aleksandras laikomi arkliai buvo skirstomi pagal paskirtį: arkliai žemės ūkio darbams, arkliai tarnautojams, arkliai su reikalais važinėti ir paradiniai (stalniniai). Grafų vežikas (kučeris) turėjo padėjėją, kuris arklius prižiūrėdavo, šerdavo. Dviejų raitelių arkliai (žirgai) priklausė stalniniams arkliams. Kai grafas kur nors toliau važiuodavo, į kariatą kinkydavo 4 stalninius arklius. Važiuojant kariatos priekyje du raiteliai jodavo. Vieną kartą, grafiui važiuojant, raiteliai priekyje nejojo. Arkliai pasibaidė, vežikas jų nebegalėjo sulaukyti, arkliai apvertė kariatą, kurioje sėdėjo grafas. Tada jam aukštai koja lūžo. Gydytojas atskubėjo į pagalbą. Koją ilgai gydė, tačiau ji liko kiek trumpesnė ir grafas savo paskutiniaisiais gyvenimo metais kiek raišuodavo.

Dvaro stalniniai arkliai būdavo jauni, gražūs, riebi (dailūs). Žiemą į roges (razvaliną) kinkydavo po du arklius.³² Po dvaro valdas grafas važinėdavo poriniu vežimu (brika).

Vieną pavasarį, sniegui leidžiant, grafas išvažiavo į Kauną paprastu keliu. Vežikas grįžo vienas ir pasuko tiesiai per jau užšalusį Platelių ežerą ledu. Viduryje ežero ledas įlūžo. Vienas arklys nuskendo, o antrą arklių pavyko ištraukti. Už arklius vežikui nereikėjo atlyginti.

(Nukelta į 12 p.)

Atkasti Platelių dvaro ūkinių pastatų pamatų likučiai

(Atkelta iš 11 p.)

1911 m. grafienė Šuazel išsimokėtinai nupirko Vilniaus žemės banko licituojamą grafo Ledukauskio Ginteliškės dvarą.³³

Kiekvieną žiemą grafai Šuazeliai išvažiuodavo į Prancūziją. Dvaro tarnautojai džiaugdavosi, kai jų nebūdavo Platelių dvare, nes tada jiems mažiau dirbti reikėdavo.

Per visą Pirmąjį pasaulinį karą Platelių grafai Šuazeliai gyveno Prancūzijoje. Karo pabaigoje Aleksandro žmona Prancūzijoje mirė ir ten buvo palaidota. Į Lietuvą po karo sugrįžo grafų Šuazelių sūnus Liudvikas ir dukra Marija.

Grafas Aleksandras Šuazelis mirė 1892 m.

LIUDVIKAS IR MARIJA ŠUAZELIAI

Po tėvo mirties vyriausias brolis Bagdonas Gabrielius paveldėjo Papilės dvarą, vedė savo dvaro akmistrinę Matildą, kurią labai mylėjo ir išmokslino. Ji padėjo labai gerai tvarkyti Papilės dvarą. Bagdono brolis ir sesuo – Liudvikas ir Marija – buvo nepatenkinti, kad Bagdonas Gabrielius vedė ne sau lygią žmoną. Papilės grafai Šuazeliai užaugino vienturtę dukterį Ireną, kuri ištekėjo už Prancūzijos aviacijos kapitono grafo de Vit-

kol. Irena mokėjo kalbėti lietuviškai. Ji buvo labai graži ir jos vardas dažnai buvo minimas tarp kitų gražiausių Paryžiaus moterų. Kartą Paryžiuje vykstant tarpautinėms arklių lenktynėms, Amerikos žurnalistas, pamatęs p. de Vitrol, susižavėjo jos nepaprastu grožiu ir gavo jos fotografiją, kurią nusiuntė į Jungtines Amerikos valstijas. Nuotrauka buvo išspausdinta didžiausiuose iliustruotuose ano meto JAV laikraščiuose: „New York Times“, „American Weekly“, „Sunday News“ ir „World Magazine“.

Mirus grafiui Bagdonui Šuazeliui, po kurio laiko (1939 m.) jo palaikai buvo pervežti į Platelius ir palaidoti bažnyčios šventoriaus rūsyje, kur palaidota jo sesuo grafitė Marija Šuazel.³⁴

Papilės dvaru toliau rūpinosi Bagdono Gabrieliaus žmona Matilda.

Po motinos mirties ir Pirmojo pasaulinio karo grafai Liudvikas ir Marija Šuazeliai grįžo į Lietuvą, paveldėjo Platelių, Gintališkės dvarus, Imbarės palivarką, pavienius malūnus ir ūkius. Liudvikas ir Marija gyveno kartu. Nei Liudvikas, nei Marija šeimos nesukūrė.

Liudvikas su vietos gyventojais taip pat kalbėdavo žemaitiškai³⁵.

Nepriklausomos Lietuvos metais Liudvikas ir Marija Šuazeliai buvo turtingiausi dvarininkai. Jie valdė 3927,56 ha žemės, iš kurių 2000 ha buvo miškas.³⁶ Jų valdoms priklausė ir Platelių ežeras bei kiti aplinkiniai ežerėliai. Žemės reformos metu jų valdos nenukentėjo, nes jie buvo ne tik Lietuvos, bet ir Prancūzijos piliečiai.

Grafai Marija ir Liudvikas Šuazeliai tėvų palikimą pasidalijo pusiau.

Jie laikėsi tėvų papročių. Dvaro tarnautojui išėjus į pensiją, jam padovanodavo po didelį ūkį. O ūkvedžio Filipavičiaus žmonai iš anksto padovanojo Ginteliškės dvaro centrą. Miškų žvalgas Spiridavičius gavo didelį ūkį Žvirblaičių kaime (Plungės valsčius), advokatas Pankevičius – namus mieste. Grafai ir mažesnius ilgamečius tarnautojus apdovanodavo ūkiais.

Liudvikas nebuvo panašus į savo tėvą – jis nemėgo su moterimis flirtuoti. Apylinkių gyventojams jis leisdavo savo miškuose uogauti, grybauti, riešutauti, vandenyse meškerioti, blizginėti, vėžauti. Nepersekiodavo ir medžiotojų, nes jis pats nebuvo medžiotojas. Daugiausiai laisvą laiką leisdavo namuose su seserimi. Dvaro ūkio reikalais rūpindavosi sesuo Marija. Ji gerai dvaro ūkį tvarkė, suremontavo rūmus, gerai prižiūrėjo ir kitus dvaro pastatus. Grafai turėjo gerus ūkvedžius.

Platelių dvaro grafą Liudviką Šuazelį žmonės laikydavo keistu – savotišku žmogumi. Jis visada turėdavo daug sumanymų, bet jų dažniausiai neįgyvendindavo. Kartą nusipirko taksi, mėgino pats mašiną vairuoti, bet tai jam nesisekė.

Norėjo Plokštinėje mišką auginti, bet tai jam daryti Žemės reformos nuostatos draudė.

Brangino laukų akmenis.

Buvo iš ūkininko Razmo nupirkęs Sibiriją, norėjo ją paversti kultūrine pieva, pastatyti vėjinį malūnėlį vandeniui išpumpuoti, bet įgyvendinti šį sumanymą neturėjo galimybių.

Kunigai grafą Liudviką Šuazelį ne itin gerbė. Visai kitoks jų požiūris buvo į jo tėvą grafą Aleksandrą.

Daug kas grafą L. Šuazelį skriausdavo, stengdavosi iš jo išvilioti turto, kai ką grafas ir pats savo noru padovanodavo. Dvaro tarnautojai iš dvaro yra įsigiję didelius ūkius.

Liudvikas ir Marija Šuazeliai turėjo teisę parduoti pavienius ūkius, vandens malūnus, išskirti nustatytą normą miško (miškai nuo 1920 m. buvo valstybės prižiūrimi). Jie tik negalėjo išvežti į užsienį už iškirstą ir parduotą mišką gautų pinigų; visus juos jie turėjo panaudoti dvaro reikalams. Jei dvaro miškas siekdavo kaimo žemę, grafi Šuazeliai nesiginčydami iškirsdavo dalį miško, o žemę atiduodavo kaimui.³⁷

Tais laikais pasitaikydavo ir nesąžiningų ūkininkų, kurie, pasinaudoję senaties teise, užgrobėdavo Platelių dvaro miško plotus dvaro miško pakraštyje. Valstiečiai nusavinti numatytą miško plotą tiesia linija užsmaigstydavo senais basliais, o po kurio laiko čia užtvėrdavo laikiną tvorą. Eigulys, pamatęs naują aptvarą, pranešdavo apie tai dvarui. Dvaras miško užgrobėjus paduodavo į teismą. Valstiečiai atsivesdavo po kelis senukus ir šie paliudydavo, kad dvaro ginčijamą plotą dar to valstiečio, kuris užgrobė žemę, tėvas valdė. Kadangi Šuazelis buvo prancūzų tautybės, o teismuose dirbdavo lietuviai, teismas jo neužstodavo. Taip mišką užgrobusiam valstiečiui priteisdavo jam nepriklausiusio miško dalį. Taip jo plotus prasiplėtė Paplatelės kaimo gyventojas Jankauskas, kuris buvo užgrobęs 20 ha miško, Plokščių kaimo gyventojas Leonas Bražinskas – 5 ha ir keletas kitų³⁸.

1896 m. rudenį Platelių dvaro grafienės sodininkas Kontrimas apšodino medžiais abi kelio, vedančio iš Platelių dvaro į Beržorą, puses.

Platelių grafas nieko nėra į teismą padavęs už tai, kad jie už nuomojamus ūkius nuomos nesumokėdavo. Kas neturėdavo pinigų nuomai sumokėti, atidirbdavo – varydavo į pastotes. Dvarą valdant grafiui, galėjai už nuomojamą ūkį atsilyginti pinigais, galėdavai tai padaryti ir dirbdamas dvare. Po grafo mirties grafienė pakėlė dvaro ūkių nuomos kainą. Nuomininkams naudos iš nuomojamų ūkių tada nedaug likdavo.

Grafas Šuazelis nupirkdavo iš žmonių žemes ir vis praplėsdavo Platelių miestelį. Su Platelių miestelio ūkininku Kazonu išmainė ūkį Bebrungėnuose. Tada jis bu-

Atkasti Platelių dvaro ūkininkų pastatų pamatų likučiai

vo pelkėtas, bet didelis ūkis. Vėliau Kazonas, Serapiņas nusaicino tą ūkį ir jis tapo geru. Vėliau grafienė Platelių miestelį dalimis išpardavinėjo.³⁹

Imbarės palivarkas – 4 km nuo Salantų link Kalnelio bažnyčios, kairiajame Salanto upės krante. 1585–1749 m. Imbarė buvo Platelių valsčiaus vaitystė. Imbarės palivarko dirvos buvo derlingos, ypač geros buvo pievos. Iš Imbarės į Platelių dvarą kasmet parveždavo 100 porinių vežimų gero šieno. Platelių dvaras mažai pievų turėjo ir tos pačios buvo blogos.⁴⁰ Imbarės palivarkas priklausė Platelių dvarui. Čia yra garsus Imbarės piliakalnis.

Imbarės palivarką administravo Bukantės Andrijausko sūnus. Andriejauskis. Jis buvo vedęs. Išvažiavus grafiui į Prancūziją, Andriejauskis tapo viso Imbarės palivarko valdytoju. Garsėjo kaip teisingas žmogus. Jis išmokėdavo darbininkams algas, rūpinodavosi parduomais ir pirkimais. Sąžiningas, neišdidus, vaišingas, geras tai buvo žmogus. Iš Platelių dvaro atvažiavusius žmones pavalgydindavo, duodavo permiegoti, o jų arklius avižomis, šieną pašerdavo. Kai Bokantės Andriejauskis mirė, jo sūnus paliko Imbarę – išvažiavo gyventi į Bukantės dvarelį.⁴¹

Tarp gerų L. Šuazelis dvaro reikalų tvarkytojų (ūkvedžių) buvo ir Laumelenkų kaime gyvenęs mokytojas, taktiškas Filipavičius. Filipavičius laiku atiduodavo kumečiams ordinariją, o padiniams darbininkams kas vakarą išmokėjo dienos uždarbį. Grafas L. Šuazelis Filipavičiaus žmonai padovanojo Ginteliškės dvaro centrą.⁴²

Miškų žvalgas (laučeris) Spiridavičius taip pat buvo mokytojas vyras. Grafas jam padovanojo ūkį Žvirblaičių kaime (Plungės r.).

Diplomuotas advokatas Pankevičius Platelių dvare tvarkė teisinius reikalus, vedė teisme bylas.⁴³

Platelių apylinkėse vis dar gyvi atsiminimai apie gra-

(Nukelta į 14 p.)